

oldukları için kendilerinden ayrıca baş cizyesi alınmaz. Bu son kısmın dârülislâm sayılmaması arazi hukuku yönündendir; ülkenin mülkiyeti müslümanlara ait olmadığından dârülislâm sayılmamıştır. Halkıyla zimmet akdi yapılmış bulunan bu ülkeye, kendileriyle dârülharpten farklı olarak sürekli bir barış hali mevcut olduğu için dârülahd adı verilmiştir. Ancak İslâm devletinin kontrol ve hâkimiyeti söz konusu olduğunda bu ülkenin dârülislâm sayılması gerekir. Nitekim Şâfiî fakihleri, ahalisiyle barış yapılan bu iki tür ülkenin de dârülislâm olduğunu belirtmişlerdir (Şirbînî, II, 422; İbn Hacer el-Heytemî, VI, 350; Remlî, V, 454). Çünkü her ne kadar ülke gayri müslimlere aitse de İslâm devletinin hâkimiyeti altındadır (Şirbînî, IV, 232, 254). Ayrıca kendilerine İslâm ahkâmını uygulama şartı koşulmaksızın cizye üzerine barış yapılması mümkün değildir (Şâfiî, IV, 99, 104, 127).

Dârülahd ahalisinin antlaşmayı bozması halinde, Şâfiîler'e göre ülke yeniden fethedilecek olursa fetihle elde edilen toprakların hükmünü alır, fethedilmezse dârülharp olur. Hanbelîler'e göre ülke yeniden fethedilirse iki görüş söz konusudur. Bir görüşe göre antlaşma ülke hakkında bozulmuş sayılmayacağı için topraklar dârülahd hükmünde kalır, diğer görüşe göre ise fetihle alınan topraklar statüsüne geçer. Ülkenin yeniden fethedilememesi halinde ülke dârülharp olur.

Dârüzzimme ve Dârülmuvâdea. Hanefî hukukçuları, kendileriyle yapılan barış antlaşmasının mahiyetine göre antlaşmalı gayri müslim ülkeleri iki grupta mütalaa ederler. a) Dârüzzimme. Kendileriyle sürekli bir antlaşma (zimmet akdi) yapılan ülkeler bu gruba girer. Müslümanlar tarafından fethedilmeden önce halkı ile cizye karşılığında barış yapılan ve dârüzzimme diye adlandırılan bu ülke, İslâm devletinin hâkimiyeti altında bulunduğu dârülislâm sayılır. İmam Mâlik de bu konuda Hanefîler'le aynı görüşü paylaşır. b) Dârülmuvâdea. Kendileriyle geçici barış antlaşması yapılan ülkeler bu gruba girer. Yapılan antlaşma ile karşılıklı olarak cana ve mala yönelik tecavüzlere son verilip barışa girilir. Ancak İslâm devletinin hâkimiyeti altında bulunmadığından dârülislâm sayılmayan bu ülkelere dârülmuvâdea yanında dârüleman da denir.

Daha önce işaret edildiği gibi Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fakihleri de gayri müslimlerle geçici antlaşmalar yapılacağı görü-

şündedirler. Söz konusu fakihler, Hanefîler'in dârülmuvâdea diye adlandırdıkları bu barış ülkesinden müstakil bir adla bahsetmeseler de bu antlaşma türüyle ilgili görüşleri onların bu ülkeler hakkındaki kanaatlerini de yansıtmaktadır.

Sonuç olarak Hanbelî hukukçularıyla Şâfiîler'den Mâverdî'nin, cizye karşılığında arazi mülkiyeti gayri müslim ahalisine bırakılan barış ülkesini dârülahd diye adlandırarak dârülislâm saymamaları, meseleye arazinin statüsü açısından bakış yapmalarından kaynaklanmaktadır. Hanefî fakihleri ise konuya İslâm devletinin hâkimiyeti noktasından bakmakta ve dârüzzimme adını verdikleri bu barış ülkesini dârülislâmdan kabul etmektedirler. Meseleye İslâm devletinin hâkimiyeti açısından bakıldığı takdirde Şâfiî ve Hanbelî fakihlerinin de aynı görüşte oldukları görülür. Dârülahdi dârülislâmdan saymaları sebebiyle Hanefîler'in dârülislâm ve dârülharp dışında, müslümanlarla aralarında sulh münasebeti bulunan üçüncü bir ülke taksimini kabul etmediklerine dair bazı müelliflerin ileri sürdüğü iddia (Khadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, s. 144-145; amlf., *Law in the Middle East*, I, 359-360; *EI*² [İng.], II, 116, 131) gerçeğe uymamaktadır. Bu iddia, Batılı yazarların cihad konusunda gerçeği yansıtmayan görüşleri ve dârüsulh ile ilgili yanlış değerlendirmelerinden kaynaklanmıştır (Özel, s. 226-227).

BİBLİYOGRAFYA :

- Ebü Yüsuf, *el-Harâc*, s. 72, 78, 139, 141, 154, 155, 224; Şâfiî, *el-Üm*, IV, 99, 104, 118, 127; Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, Kahire 1386/1966, s. 137-138, 147-148; Ebü Ya'lâ, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, s. 130-133, 148-149; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, II, 254, 260-261, 264; Serahsî, *el-Mebstû*, X, 3, 5, 86, 88; Kâsânî, *Bedâ'î*², VII, 108-109; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 330; Zeylâfî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, Bulak 1313, III, 245; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, X, 517; XI, 583-584; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmü ehli'z-zimme* (nşr. Subhî es-Sâlih), Dimaşk 1381/1961, II, 475-476; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Kahire), V, 204-205; İbn Nuceym, *el-Bahr*, V, 85, 125; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, II, 422; III, 195; IV, 232, 242, 253, 254, 260; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, Kahire 1315, VI, 350; IX, 275; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1967, V, 454; VI, 301; Haraşî, *Şerhu Muhtâşarı Halil*, III, 146-147, 150-151; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, II, 197, 234; Hacvî, *el-İknâ*², Kahire 1351, II, 40, 42; Majid Khadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, Baltimore 1955, s. 144-145; a.mlf., "International Law", *Law in the Middle East* (nşr. M. Khadduri - H. J. Liebesny), Washington 1955, I, 349-372; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, İstanbul 1991, s. 213-228; Halil İnalıc, "Dâr al-'Ahd", *EI*² (İng.), II, 116; D. B. Macdonald - A. Abel, "Dâr al-Şulh", *EI*² (İng.), II, 131.



DÂRÜSSÜNNE

(دارالسنة)

Medine için kullanılan isimlerden biri.

Ashâb-ı kirâm ve daha sonraki nesiller Medine-i Münevvere'ye duydukları sevgiyi ifade etmek üzere âyet ve hadislerden aldıkları bazı kelime ve terkipleri Medine'ye ad olarak vermişlerdir. Semhûdî bu isimlerden doksan dördünü saymaktadır (*Vefâ'ü'l-vefâ'*, I, 3-19). Bunların içinde "dâr" kelimesiyle yapılan terkipler epeyce fazladır. Kur'an-ı Kerim'de sadece "ed-dâr" kelimesiyle Medine'nin kastedildiği görülmektedir (el-Haşr 59/9). Hadislerde ise Dârülhicre, Dârüsselâme, Dârülmân isimleri geçmektedir (Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 46, "İ'tişâm", 16; Münâvî, VI, 264). Bunlardan başka Dârülebrâr, Dârülahyâr, Dârüsselâm, Dârülfeth gibi isimleri de vardır.

Hz. Peygamber'in Mekke'den hicret ederek Medine'ye yerleşmesinden sonra, İslâm'ın esasını teşkil eden hükümlerin büyük çoğunluğunun bu şehirde ortaya konduğunu ve bütün dünyaya buradan yayılmaya başladığını belirtmesi sebebiyle diğer isimler arasında Dârüssünne (sünnet yurdu) ismi daha çok benimsenmiştir. İslâmiyet'in Mekke dönemi dinin öğrenilmesinden çok imanın korunması için verilen mücadele yıllarıdır. Bu devirde dinî hükümleri belirleyen âyetlerin sayısı pek az olduğu için onları açıklayan sünnet de fazla değildir. Din esaslarının bizzat Hz. Peygamber'in tabikatiyle öğrenilmesi Medine devrinde gerçekleştiği ve başta Hulefâ-yi Râşidîn olmak üzere ileri gelen sahâbe burada yaşadığı için Resûlullah'ın sünnetini yakından görüp öğrenmek isteyen müslümanlar Medine'ye yönelmişlerdir.

Dârüssünne tabirinin ilk defa Abdurrahman b. Avf tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hz. Ömer son haccı sırasında hilâfetiyle ilgili olarak bazılarının ileri geri konuştuğunu duyunca hemen o akşam bir toplantı yapmak istemiştir. Mina'da karşılaştığı Abdurrahman b. Avf ise böyle hassas bir konuyu sıradan kimselerin katılacağı bir mecliste konuşmanın doğru olmayacağını söyleyerek meseleyi görüş ve anlayış sahibi kimselerin bulunduğu "dârül-hicre ve's-sünne" olan Medine'ye bırakmasını teklif etmiş, o da bu tavsiyeyi benimsemiştir (Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 46).

Hicret yurdu ve sünnet ocağı olması sebebiyle Medine'nin sağlam görüşlü şahsiyetleri barındırdığı kanaatine Abdullah b. Ömer'de de rastlanmaktadır. Abdullah b. Zübeyr ile Abdülmelik b. Mervân kendisini istişare için yanlarına çağırarak zaman zaman İbn Ömer onlara, "Gerçekten müşavere etmeyi düşünüyorsanız dâ-rü'l-hicre ve's-sünneye gelmenizi tavsiye ederim" diye haber göndermiştir. Medineliler'in din ilimlerindeki üstün yerini belirtmek isteyen İmam Şâfiî onların bilmediği bir hadisi zayıf saymak gerektiğini söylemiştir.

Bizzat Hz. Peygamber'in Medine'nin önemini belirtirken körüğün demirin kirini yok ettiği gibi Medine'nin de kötü kimseleri dışarı atacağını, müminlerin Medine'de toplanacağını, orayı meleklerin koruması sebebiyle veba hastalığı ile deccâlin bu beldeye giremeyeceğini, evi ile minberi arasındaki yerin cennet bahçelerinden bir bahçe olduğunu söylemesi (Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Medîne", 2, 6, 9, 12), bunlara ilâve olarak Medine'de vefat edip yine oraya gömülmesi gibi sebepler bu şehrin sünnet yurdu olarak müslümanlar nazarındaki değerini daha da arttırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 155; Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 46, "İ'tisâm", 16, "Fezâ'ilü'l-Medîne", 2, 6, 9, 12; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik* (nşr. Ahmed Bukeyr Mahmûd), Beyrut 1387/1967, I, 58-60, 62-63; Semhûdî, *Vefâ'ü'l-vefâ'*, I, 3-19; Münâvî, *Feyzü'l-kağır*, VI, 264-265; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, II, 161.



AHMED MUHAMMED NURSEYF

DÂRÜŞŞAFAKA

(دارالشفقة)

Öksüz ve yetim

müslüman çocukları okutmak için Cem'iyet-i Tedsriyye-i İslâmiyye tarafından 1873 yılında İstanbul'da açılan mektep.

Dâire-i Askeriyye ruznâmecisi Yüsuf Ziyâ Bey'in (Paşa) teşvik ve öncülüğü ile Gazi Ahmed Muhtar Paşa (sadrâzam), Vidinli Tefvik Paşa, Sakızlı Ahmed Esad Paşa (sadrâzam) ve Ali Nakî Efendi tarafından, diğer unsurlara göre yoksul ve geri kalmış müslüman halk çocuklarının eğitim ve öğretimine yardımcı olmak üzere 21 Şevval 1280 (30 Mart 1864) tarihinde Cem'iyet-i Tedsriyye-i İslâmiyye adlı bir dernek kurulmuştur.

15 Muharrem 1289 (25 Mart 1872) tarihli Cem'iyet-i Tedsriyye-i İslâmiyye Ni-

zamnâmesi'nde (*Düstur, Mütemmim*, s. 1-6) cemiyetin vatan sevgisini ve millet gayretini esas alacağı, üyelerinin bu yön-de çaba gösterecek şahıslardan oluşacağı belirtilmektedir (md. 5). Cemiyetin idare ve tedris meclisi adıyla seçimle oluşan iki organı bulunduğunu belirten nizamnâmede, Tedris Meclisi âzalarının istifa etmedikleri sürece üyeliklerinin devam edeceği hükmünün getirilmesi (md. 14), cemiyetin bütün zorluklara rağmen uzun süre yaşamasına imkân sağlamıştır. Nizamnâmede okutulacak dersler belirlenmekle birlikte ileride bu derslerde değişiklik yapılmasına veya başka dersler ilâvesine de imkân verilmiştir.

Cemiyet ilk faaliyet olarak Yüsuf Ziyâ Paşa'nın şahsî imkânlarıyla tamir edilen, Beyazıt'ta Simkeşhâne'deki Vâlide Emetullah Kadın Mektebi'nde bir çırak okulu açmıştır. Kapalı Çarşı'daki esnaf çıraklarına okuma yazma, hesap, sosyal bilgiler ve İslâm dini esaslarını öğretmek amacıyla açılan bu mektep büyük ilgi görmüş ve zamanla yetersiz hale gelmiştir. Bunun üzerine Aksaray'daki Ebûbekir Paşa Mektebi cemiyetin idaresine verilerek burada da bir şube açılmış ve faaliyeti 1865'ten 1873'e kadar aralıksız devam etmiştir. Çırak mekteplerinde nizamnâme gereğince dersleri fahri olarak cemiyet üyeleri veriyordu. Üç sınıftan oluşan mektepte okuma yazma, ilmiyelik, Kur'an, Türkçe gramer, kompozisyon, matematik, tarih ve coğrafya gibi dersler okutuluyordu. Kitap ve her türlü ders aracı öğrencilere parasız sağlanmaktaydı. Türkiye'de ilk halk mektebi sayılan bu çırak mekteplerinin eğitimi 1864'ten 1873'e kadar sürdü. Bu tarihten sonra çırak mekteplerinin nihai kapatıldığı kesin olarak bilinmiyorsa da Maarif Nâzırı Münif Paşa'nın adı geçen mektep binasını 1873'te cemiyetin elinden almasının veya söz konusu mektebi Dârüşşafaka ile birlikte yürütmenin zorluklarının bunda rolü olduğu tahmin edilmektedir.

Cem'iyet-i Tedsriyye-i İslâmiyye, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin bir parçası olmak üzere telif ve tercüme yoluyla ders kitapları, kaynak ve yardımcı kitaplar hazırlatmış, bunlar Dârüşşafaka'nın yanında birçok resmî okulda da okutulmuştur. Cemiyet bu faaliyetleriyle aynı zamanda önemli bir gelir kaynağı sağlamıştır. Tesbit edilebildiği kadarıyla cemiyetin kuruluşundan itibaren çeşitli konularda elli sekiz kitap bastırılmış olup bunlardan özellikle cemiyetin adıyla ta-

nınan *Elifbâ*, Kadri Efendi ile Yüsuf Ziyâ Paşa'nın birlikte hazırladıkları hesap kitabı ve Rızâ Paşa'nın hazırladığı *Esmâ-i Türkiyye* adlı sözlük büyük ilgi görmüştür. Son kitabın 1317 (1899) yılında 14. baskısı yapılmış, eser Sâlih Vehbî tarafından Arapça'ya tercüme edilerek Türkçe'siyle birlikte basılmıştır (Şam 1311, 1318). Aynı sözlük Hüseyin Remzi tarafından geliştirilip *Ünsü'l-Iugât* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1305). Müderrislerden Mihaliçli Mustafa Efendi'nin *Emsile-i Cedide*'si (İstanbul 1298, 1313, 1323) ve *Tekmile-i Binâ'sı* (İstanbul 1304, 1317, 1323, 1325), Arapça öğretimini kolaylaştırmak amacıyla yazılmıştır. Süleyman Paşa'nın hazırlanmış olduğu *İlmihal* de birçok defa basılmış (İstanbul 1286, 1289, 1291), yeni baskılarında yazarı tarafından gerekli değişiklikler yapılmıştır. Dârüşşafaka'nın yedinci sınıfında okutulmak üzere Hâfız Mehmed Emin Efendi'nin *Muhtasar-ı Menâr Tercümesi* adıyla Türkçe'ye çevirdiği eser de yayımlanmıştır (İstanbul 1298).

Akaid, fıkıh, Arapça, dil öğretimi, ilmiyelik kitaplarından başka tabiat, hayvanat, nebatat gibi değişik alanlarda hazırlanan kitaplar, özellikle Binbaşı Ali Sâib Bey'in *Mufasssal Memâlik-i Osmâniyye Coğrafyası*, Hüseyin Paşa'nın *Memâlik-i Osmâniyye Ziraat, Ticaret ve Maâdini Coğrafyası* başlıklı kitapları, İbrâhim Şemsi Bey'in tercüme ettiği üç ciltlik *Târîh-i Umûmî* gibi eserler, ülkede ilk olarak öğretim birliğini sağlamayı hedef alan bir program içinde hazırlanmış ve birbiri ardınca yayımlanmış önemli ders kitaplarıdır.

Cemiyet kitap yayınları yanında *Me-bâhis-i İlmîyye* adıyla 1867 yılından itibaren bir de aylık dergi çıkarmıştır. Birkaç yıl devam ettiği anlaşılınca bu derginin muhtevası önceleri doğrudan doğruya cemiyetin talebelerine yönelik iken zamanla diğer okullara da hitap edecek şekilde genişletilmiştir. Dergi daha çok pozitif bilimlere ağırlık vermiş, çeşitli şekil, çizim ve cetvellerle konuları açıklamaya yardımcı olmuştur. Dergide Vidinli Tefvik ve Ahmed Muhtar gibi cemiyetin kurucularının ilmi ve teknik konulardaki yazılarına yer verilmiştir.

Cem'iyet-i Tedsriyye-i İslâmiyye üyeleri ibtidâi seviyesinde düzenli bir okul açmayı düşündükleri sırada, Paris sefaretinden İstanbul'a gelerek cemiyete katılan Sakızlı Ahmed Esad Paşa'nın tavsiyesiyle Dârüşşafaka'tı İslâmiyye adıyla bir mektep kurmaya karar verdiler. Esad